

WYRAZY ZE ZNACZENIEM 'PRZEZNACZONY, ODNOSZĄCY SIĘ DO OKREŚLONYCH ZADAŃ, CELÓW' W LEKSYCE ROSYJSKIEJ 2. POŁOWY XX W.

WŁODZIMIERZ WYSOCZAŃSKI
Uniwersytet Wrocławski
wlodzimierz.wysoczanski@uwr.edu.pl

ABSTRAKT

Ogląd słownictwa drugiej połowy dwudziestego wieku ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' ujawnia wiele zakresów tematycznych leksyki i pozawala wyróżnić dwa charakterystyczne wycinki czasowe: okres czterech pierwszych dziesięcioleci oraz ostatnie dziesięciolecie z wyraźnie zarysowanymi odmiennymi sferami, w których ta leksyka występuje.

SŁOWA KLUCZE: leksyka; słowotwórstwo; współczesny język rosyjski

WORD DENOTATIONS OF "DESIGNED, MEANT TO BE, TASK-WISE" IN THE SECOND HALF OF 20TH CENTURY RUSSIAN LEXICON

ABSTRACT

The review of the second half of twentieth-century Russian lexicon denotations of "designed, meant to be, task-wise" reveals a number of lexical thematic scopes and facilitates a differentiation between two distinctive time stages: the first one encompassing the first four decades and the second one extending through the last decade with its plainly depicted distinct lexical levels.

KEY WORDS: lexis; word building; contemporary Russian language

Słuszne jest stwierdzenie, że "современным состоянием родной речи, тем, что с нею происходит, озабочены многие [...] И, конечно же, лингвисты [...] они призваны непредвзято и всесторонне изучать процессы, которые происходят в языке" (Крысин 2000: 28). W odniesieniu do słownictwa, które pojawiło się w 2. półwieczu XX stulecia zasadne jest zwrócenie uwagi na pojawienie się nowych kręgów tematycznych słownictwa, na przykład, „очень расширила наш словарь особая сфера человеческой деятельности: компьютер и порожденный им Интернет. Такие слова как *принтер, картридж, файл, сайт, провайдер, сервер, монитор, модем* и многие другие получают все большее распространение”, trafne jest też w związku z tym spostrzeżenie, że „процесс исторического развития показывает, что многое из того, что отвергалось современниками, вошло в язык, и напротив, многое широко распространенное – ушло, например, модные слова *орбита* (во времена полета в космос Гагарина) или *консенсус* (во времена Горбачева)”

(Земская 2003: 249, 251). Problem wskazany w tytule niniejszego artykułu wymaga również podniesienia już we wstępie dwóch kwestii: rozumienia sensu 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' (ros. 'предназначенный, относящийся к определённым задачам, целям') oraz językowych sposobów jego wprowadzania. Odpowiedź na kwestię pierwszą dają słownikowe objaśnienia czasownika *предназначать* i rzeczownika *предназначение*, które akcentują wcześniejsze wyznaczenie, określanie czegoś w jakimś celu, z racji jakiejś potrzeby, a także czasownik *относиться* – komunikujący istnienie więzi / związku z czymś (SWJP 1996: 659, 898); *предназначать* 'заранее назначать, намечать что-л. для какой-л. цели, надобности'; *предназначенность* 'назначение для какой-л. цели, надобности'; *относиться* 'иметь связь с чем-л.' (Басря 2010, т. 14: 559; Басря 2011, т. 19: 550, 552). Sens ten zawarty jest w formacjach z określonymi formantami, są to m.in. „прилагательные с префиксом *анти-*, имеющие конкретное значение «предназначенный для борьбы с чем-либо»" (Kaliszan 1980: 22), np. *антиракета* 'ракета, предназначенная для перехвата уничтожения ракет противника', także z *противо-*, np. *противоракета* 'ракета, предназначенная для уничтожения ракеты противника' (Pstyga 1994: 122). Znaczenie to uwidacznia się w złożeniach, np. z jednoczesną sufiksacją zerową, np. *бомбовоз* (Blicharski 1977: 57), por. też *электроувлажнитель* 'электрический бытовой прибор, предназначенный для увлажнения и очистки воздуха в помещениях' (Pstyga 1994: 134). Wyróżniają się konkretne kategorie słów, zwłaszcza nazwy przedmiotów przeznaczonych do wykonania czynności. Chodzi tu m.in. o „наименования орудий действия, то есть предметов (машин, орудий, приспособлений), производящих либо предназначенных для осуществления, названного мотивирующим словом действия”, np. z sufiksem *-тель*, por. *измельчитель* 'устройство, предназначенное для измельчения кормов, сельскохозяйственной продукции, удобрений и т.п.'; „наименования транспортных средств, приспособленных для передвижения по пространству, на которое указывает мотивирующая основа, создаются с помощью суффиксоида *-ход*, восходящего к глаголу *ходить*”, por. *планетоход* 'машина, предназначенная для передвижения на других планетах'; наименования „средств транспорта (перевозящих средств) по предмету, который возят, проявляет восходящий к глаголу *возить* суффиксоид *-воз*”, np. *панелевоз* 'автомобиль с низко расположенной грузовой платформой, предназначенной для перевозки панелей стен и перекрытий' (zob. Pstyga 1994: 97–99). Tak więc ogląd słownictwa drugiej połowy dwudziestego wieku ze wskazanym znaczeniem, por. np. *трубоэлектросварочный* 'относящийся к производству труб способом электросварки, предназначенный для такого производства' (źródła ekscerpcji jednostek: НСиЗ 2014; СНСРЯ 1995; ТСРЯИ 1998), ujawnia wiele zakresów tematycznych leksyki i równocześnie pozawala wyróżnić dwa charakterystyczne wycinki czasowe w uwzględnianym półwieczu: okres

czterech pierwszych dziesięcioleci oraz ostatnie dziesięciolecie. Przedstawienie tych okresów wraz z wykazem i omówieniem kategorii wyrazów ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' następuje poniżej.

SŁOWNICTWO ZE ZNACZENIEM 'PRZEZNACZONY, ODNOSZĄCY SIĘ DO OKREŚLONYCH ZADAŃ, CELÓW' Z LAT 1950–1990

Pierwszy wymiar czasowy a równocześnie zakresowo-treściowy wyznaczają kręgi tematyczne słownictwa odnoszące się do przedstawianych niżej kilkunastu sfer.

Transport. Jedną z rozbudowanych sfer ze względu na leksykę ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' jest transport. Wyróżnić tu można środki transportu, a w szczególności pojazdy cywilne specjalnego przeznaczenia, np. środki transportowe wyposażone w urządzenia chłodnicze przeznaczone dla przewozu szybko psującej się żywności, por. *хладотранспорт*. W szczególności są to pojazdy samochodowe, np. do zaopatrywania w żywność ludzi, pracujących w miejscach, odległych od miejsc zasiedlonych, por. *автобуфет*; do przewozu benzyny, por. *автобензовоз*; do przewozu kontenerów *автоконтейнеровоз*; do przewozu masy betonowej, por. *бетоновоз*; do przewozu sypkiego cementu, por. *цементовоз*. Reprezentowane są jednostki pływające, np. holownik przeznaczony dla pchania barek, *буксир-толкач*; statek morski przeznaczony dla przewozu ładunków sypkich, por. *углерудовоз*; środek, statek towarowy przeznaczony do przewozu ładunków, *грузовик*; statek towarowy przeznaczony do pływania, wykorzystania na jeziorach i rzekach, por. *озёрно-речной*, m.in. *озёрно-речной ледокол*; statek do przewozu ładunków w trawlerach, por. *трейлеровоз*. Z pojazdów kosmicznych znajdujemy środek transportu przeznaczony dla przewozu ładunków, por. *грузовик*.

Drugi obszar w dziedzinie transportu obejmuje drogi, szlaki komunikacyjne, są to np. szosy, autostrady przeznaczone do przejazdu czterema lub sześcioma rzędami w dwóch przeciwnych kierunkach, por. *четырёхполосный*, np. *четырёхполосная дорога*; *шестиполосный*, np. *шестиполосная автомагистраль*. Mieści się tu również organizacja transportu, urządzenia, infrastruktura, np. to, co jest przeznaczone do przewozu samochodów i podróżnych, por. *автопассажирский*; kompleks urządzeń (budynek z kasami biletowymi, peronami, stanowiskami itd.), przeznaczony do obsługi pasażerów komunikacji autobusowej, por. *автостанция*; stanowiska przeznaczone dla samochodów, por. *автостоянка*; budynki portu lotniczego przeznaczone do kompleksowej obsługi pasażerów, por. *аэровокзальный комплекс*.

Badanie kosmosu, loty kosmiczne. Badanie Ziemi. W dziedzinie badań kosmosu oraz lotów kosmicznych uwzględnić należy przede wszystkim statki kosmiczne, np. przeznaczone do lotów człowieka w kosmos, por.

космический корабль; przeznaczone do lotów na inne planety, por. *межпланетный / межзвёздный корабль*, a także rakiety nośne, np. rakiety z przyrządami przeznaczonymi do badania górnych warstw atmosfery, por. *метеоракета* oraz sztuczne sputniki Ziemi, np. przeznaczone do badań biologicznych, por. *биоспутник*. W omawianej grupie tematycznej wymienić też trzeba stacje, laboratoria, urządzenia, np. przeznaczone do lotów w kosmos, pobytu w kosmosie, por. *космический*, m.in. *космическая аппаратура*; *космическая лаборатория*; *космическая станция*; *космическое устройство*; specjalnie urządzone platformy, na których przeprowadza się próby makiet kosmicznego statku powietrznego przeznaczonego do lotu na Księżyc, por. *лундром*; przyrządy przeznaczone do otrzymywania widm i pomiarów charakterystyk widmowych dalekich źródeł promieniowania, por. *телескоп-спектрометр*; przeznaczony do ruchu po orbicie, do badania kosmosu w czasie pobytu na orbicie, por. *орбитальный*, m.in. *орбитальная станция*; *орбитальная лаборатория*; *орбитальный отсек*.

W badaniu Ziemi wskazywane są pomiary, oglądy itp. i urządzenia do tego, np. odnoszące się do badania sejsmicznego, przeznaczone do tych badań, por. *сейсморазведочный*, m.in. *сейсморазведочные работы*; *сейсморазведочная экспедиция*; *сейсморазведочная станция*; statki powietrzne przeznaczone do lotu blisko powierzchni Ziemi, które wykorzystują „efekt ekranu” do tworzenia sił aerodynamicznych, por. *экранолёт*.

Nauka – technika i przemysł. Sferę nauki, techniki i przemysłu jednoczy myśl naukowa, techniczna, badania, eksperymenty, instytucje naukowo-badawcze itd., np. to, co jest związane z przeprowadzeniem eksperymentów naukowych, przeznaczone do tego celu, por. *научно-экспериментальный*; to, co jest przeznaczone do przeprowadzania działalności doświadczalnej, eksperymentalnej, por. *опытно-экспериментальный*, m.in. *опытно-экспериментальная лаборатория*; to, co odnosi się do projektowania i konstruowania, przeznaczone do tego, por. *проектно-конструкторский*, m.in. *проектно-конструкторские исследования*; *проектно-конструкторская организация*; *проектно-конструкторская мысль*; to, co jest przeznaczone do nauki i doświadczeń w warunkach produkcji, por. *учебно-производственный*, m.in. *учебно-производственная бригада*; *учебно-производственное предприятие*. Kompleks drugi w omawianej sferze tworzą systemy, ośrodki, centra obliczeniowe i informatyczne, np. przedsiębiorstwa przeznaczone do realizacji obliczeniowych prac za pomocą maszyn obliczeniowych, por. *вычислительный центр*, określone urządzenia, np. przeznaczone do elektronicznej obróbki informacji statystycznej utrwalanej na kartach perforowanych, por. *счётно-аналитический*, m.in. *счётно-аналитическая машина*, a także proces wdrażania (wdrożeńowy) i racjonalizatorstwo, np. wszystko to, co odnosi się do wprowadzenia do produkcji osiągnięć nauki i techniki, co jest przeznaczone do tego celu, por. *внедренческий*.

Przemysł, produkcja, technologie, prace specjalistyczne. W tym obrębie mieści się dział prac budowlanych, restauracyjnych i montażowych obejmujący: urządzenia, np. elementy budowlane przeznaczone do rozbieralno-składanych domów mieszkalnych, por. *блок-контейнер*; organizację pracy, np. pomieszczenia pomocnicze na placu budowy przeznaczone do pobytu, odpoczynku itd., por. *кампёрка*; budowę rurociągów, np. to, co jest przeznaczone do układania rur przy budownictwie rurociągu, por. *трубоукладочный*; prace restauracyjne, np. przeznaczone do prac restauracyjnych na podbudowie naukowej, por. *научно-реставрационный*, m.in. *научно-реставрационный комбинат*, a także prace montażowe, np. to, co jest przeznaczone do wyspecjalizowanych prac montażowych, por. *спецмонтажный*.

Zaznaczają się w analizowanym słownictwie określone prace i urządzenia. Odnoszą się one do robót i maszyn hydrologicznych, np. stacja hydrologiczna na pływającej podstawie przeznaczona do pomiaru parametrów hydrologicznych i pogodowych, por. *буйковая станция*; urządzenie inżynierskie przeznaczone dla wykorzystania wody lub do ochrony przed nią, por. *гидросооружение*. Grupę drugą w tym względzie tworzą roboty i urządzenia terenowe, ziemne, służące do badania gruntu, np. środki przeznaczone do pracy w terenie górzystym, pagórkowatym (o traktorze, kombajnie itp.), por. *крутосклонный*; zabudowy w miejscowości górskiej przeznaczone do powstrzymywania, odprowadzania na bok lawin śnieżnych, por. *лавинорез*; to, co jest przeznaczone, służące do walki z erozją gleb, do zapobiegania jej, por. *противоэрозийный*, m.in. *противоэрозийные работы*; urządzenia przeznaczone do zbierania kamieni z pól, por. *камнеуборочный*, m.in. *камнеуборочная техника*; przybory przeznaczone do pobrania próbek gruntu, por. *грунтозаборный*, m.in. *грунтозаборный механизм*.

Leksykę odnoszącą się do zabiegów, mechanizmów związanych z użytkowaniem powietrza i wody reprezentują: technologie i urządzenia wentylacyjne i klimatyzacyjne, np. odnoszący się do wymiany powietrza, przeznaczony do tego celu, por. *воздухообменный*; to, co jest przeznaczone do klimatyzacji powietrza w pomieszczeniu, por. *кондиционный*, m.in. *кондиционные устройства*; to, co służy do oczyszczania, uzdatniania, np. to, co jest przeznaczone do oczyszczenia z pyłu i szkodliwych gazów powietrza wykorzystywanego w procesie technologicznym, por. *пылегазоочистный*, m.in. *пылегазоочистное оборудование для черной металлургии*; to, co jest przeznaczone do ozonowania, por. *озонаторный*, m.in. *озонаторная станция*.

Badane słownictwo odnoszące się do przemysłu, produkcji, technologii oraz prac specjalistycznych odsyła poza dotychczas ukazanymi sferami również do niektórych innych aspektów. Wskazać w tym względzie można proces oczyszczania, np. to, co odnosi się do oczyszczania, przeznaczone do tego, por. *зачистный*, m.in. *зачистная работа*; *зачистная машина*; *зачистный станок*, a także urządzenia przesyłowe, np. przeznaczone do wymuszonego transportu

płynów i sprężonych gazów, por. *насосно-компрессорный*, m.in. *насосно-компрессорное оборудование*.

Do technologii i prac związanych z metalem należy: obróbka metali skrawaniem, np. obracające się narzędzie samoostrzące się z umocowanymi po obwodzie igłami, przeznaczone do obróbki materiałów frezowaniem, por. *иглофреза*; produkcja rur, np. to, co odnosi się do produkcji rur sposobem spawania elektrycznego, przeznaczone do takiej produkcji, por. *трубоэлектросварочный*; przetwarzanie złomu, np. to, co jest przeznaczone do przerobu złomu w surowiec przemysłowy, por. *ломоперерабатыбающий*, m.in. *ломоперерабатыбающее оборудование*. Technologie i prace związane z drewnem obejmują obróbkę drewna, w szczególności to, co jest przeznaczone dla ścinania sęków ze spiłowanych drzew, por. *сучкорезный*, m.in. *сучкорезный агрегат*.

Innym działem w omawianym kompleksie jest gospodarka połowowa, którą reprezentują statki rybackie i wielorybnicze, np. statek morski przeznaczony dla przyjmowania i przerobu tusz wielorybich i zaopatrzenia statków-ubojni wielorybów, por. *китобаза* oraz trawler przeznaczony do wstępnej obróbki ryb i przechowania ich w zamrożeniu, por. *траулер-морозильщик*.

Wyrazy ze znaczeniem 'przeznaczony do' odnaleźć można w odniesieniu do wytwarzania produktów biologicznych, np. aparatów, przeznaczonych do otrzymania różnych produktów biologicznych przy rozmnażaniu się mikroorganizmów w pożywce w sterylnych warunkach, por. *ферментёр*, a także związanych z pakowaniem produktów spożywczych, np. folii polimerowej nieprzepuszczającej gazów i wilgoci, która jest przeznaczona do pakowania i długotrwałego przechowania artykułów spożywczych, por. *крехалон*.

Rolnictwo. Sfera rolnictwa ujawnia rozpatrywane słownictwo w kilku obszarach. Zasadniczą grupę konstituują odwołania do następujących czynności: uprawy roli, np. obróbki gleby bez obracania warstwy ziemi, por. *безотвальный*; sadzenia, zasiewów, zbioru upraw, np. tego, co jest przeznaczone dla zbioru lawendy i innych kultur oleisto-eterycznych, por. *лавандоуборочный*, m.in. *лавандоуборочный комбайн*; tego, co jest przeznaczone do zbioru lub sadzenia w czterech rzędach, por. *четырёхрядный*, m.in. *четырёхрядный картофелеуборочный комбайн*; tego, co jest przeznaczone do zbioru i wstępnego przerobu chmielu, por. *хмелеуборочный*, m.in. *хмелеуборочный агрегат*. W tym kontekście wskazać trzeba na skup zboża, kwalifikację ziarna, np. taki, który odnosi się do stwierdzania jakości ziarna przy jego odbiorze, przeznaczony do tego celu, por. *визировочный*, jak też na przygotowywanie paszy, skarmianie, np. to, co odnosi się do sianokiszonki, co jest przeznaczone dla niej, por. *сенажный*, m.in. *сенажный рацион*; *сенажные сооружения*; *сенажное хранилище*; *сенажная масса*. Odrębnie sytuuje się w obrębie rolnictwa hodowla, dotyczy to np. kompleksu zabudowań przeznaczonego do hodowli i tuczu świń, por. *свинокомплекс*, m.in. *межхозяйственный свинокомплекс*; *пуск свинокомплекса*.

Telegrafia, telekomunikacja. Radiotechnika. Wskazane dziedziny ze względu na obecność analizowanej leksyki wyróżnia kilka kręgów tematycznych. Są to: łączność oraz urządzenia nadawczo-odbiorcze, np. to, co odnosi się do telekomunikacji, jest dla niej przeznaczone, por. *телекоммуникационный*, m.in. *телекоммуникационное оборудование*; międzynarodowa łączność telegraficzna realizowana za pośrednictwem sieci telefonicznej, a także aparat, przeznaczony do takiej łączności, por. *телекс*; kompleks urządzeń przeznaczonych do przekazywania obrazów nieruchomych płaskich obiektów kanałami łączności elektrycznej i do odbioru takich obrazów z odtwarzaniem ich na ekranie telewizyjnym, por. *телекопир*; transmisja sygnału, wzmacnianie sygnału, np. ogół urządzeń radiotechnicznych przeznaczonych do przekazywania i odbioru informacji w paśmie określonych częstotliwości, por. *радиоканал*; półprzewodnikowy przyrząd przeznaczony do wzmacniania, przekształcania i generowania sygnałów elektrycznych, por. *транзистор*; radionamierzenie, np. to, co jest przeznaczone, co służy do radiopelengacji, por. *радиопеленгационный*, m.in. *радиопеленгационное оборудование*.

Kino. W badanym polu mieszczą się dwa zasadnicze działy słownictwa. Jeden z nich obejmuje urządzenia kinowe, np. te, które odnoszą się do poliekranu, są przeznaczone do demonstracji na poliekranie, por. *полиэкранный*, m.in. *полиэкранный кинематограф*; przeznaczone do demonstracji filmów szerokoekranowych, por. *широкоэкранный*. W grupie drugiej znajdują się obiekty kinowe, np. sala przeznaczona do pokazów filmów i urządzania koncertów, por. *киноконцертный зал*.

Prasa. W tym polu wymienić trzeba gazety, a ściślej to, co jest przeznaczone do publikacji, zostało opublikowane na pierwszej stronie gazety, por. *первополосный*, m.in. *первополосная тема*.

Gospodarstwo domowe. W rozpatrywanym słownictwie ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' odnotowywane jest wyposażenie gospodarstw domowych. W tym zakresie mieszczą się: urządzenia kuchenne, np. to, co jest przeznaczone do przygotowania napoju kawowego, por. *кофеварочный*, m.in. *кофеварочная машина*; urządzenia użytku domowego, np. przyrządy elektryczne przeznaczone do nawilżania powietrza, por. *электроувлажнитель*; meble, np. meble przeznaczone do przechowania rzeczy (szafy, bufety, komody, kredensy i in.), por. *корпусная мебель*.

Medycyna, leczenie, pomoc medyczna. Niniejszy kompleks wypełnia kilka dziedzin. W pierwszej kolejności wskazać trzeba instytucje, oddziały lecznicze, gabinety, pokoje zabiegowe, np. wszystko, co jest przeznaczone do leczenia w warunkach lecznicy, przychodni, por. *амбулаторно-поликлинический*; pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzenia masażu zdrowotnego i leczniczego, por. *массажная*; to, co odnosi się do leczenia oparzeń, przeznaczone jest do takiego leczenia, por. *ожоговый*, m.in. *ожоговое отделение*.

Następny krąg obejmuje leczenie, terapie, zabiegi lecznicze, czynności służące zdrowiu, np. to, co jest przeznaczone do wzmacniania zdrowia za pomocą zajęć sportowych, por. *оздоровительно-спортивный*; to, co jest przeznaczone do leczenia pijaństwa i alkoholizmu, por. *противоалкогольный*, m.in. *противоалкогольное лечение*; to, co przeciwdziała rozwojowi sklerozy naczyń krwionośnych, jest przeznaczone do jej leczenia, por. *антисклеротический*. Kolejna domena – to środki medyczne, np. zestaw materiałów opatrunkowych przeznaczonych do udzielania pierwszej pomocy medycznej, por. *индпакет*.

Sport. Analizowane słownictwo obejmuje to, co ma odniesienie do ćwiczeń i gier mających na celu rozwijanie sprawności fizycznej, rywalizacji, dążenia do uzyskania jak najlepszych wyników, a także wyrabiania niektórych cech charakteru. W szczególności chodzi tu o obiekty sportowe, np. kompleksy obiektów przeznaczonych do zajęć sportowych i współzawodnictwa sportowego, por. *спорткомплекс*; obiektów przeznaczonych do gry w piłkę nożną i zajęć lekkoatletycznych, por. *футбольно-легкоатлетический*, m.in. *футбольно-легкоатлетический комплекс*, a także o sprzęt sportowy, np. przeznaczony do biegów narciarskich, por. *спортивно-беговой*, m.in. *спортивно-беговые лыжи*.

Wojskowość, broń. W zbiorach nowego słownictwa z lat 1950–1990 odnotowana jest sfera militarna. Reprezentowane są urządzenia i pojazdy wojskowe, np. przeznaczone do przetrzucania desantu morzem i wysadzania jego nad morzem (o rodzaju sił zbrojnych w marynarce wojennej USA i niektórych innych państw), por. *амфибийный*. Wymieniana jest broń i uzbrojenie, np. rakiety przeznaczone do przechwycenia i zniszczenia rakiet przeciwnika, por. *антиракета*. Z rodzajów służb wymieniany jest specjalny pododdział w wojsku przeznaczony do obrony przed substancjami promieniotwórczymi i trującymi oraz przed porażeniem substancjami zapalającymi przeciwnika, por. *химслужба*.

Służby celne. Analizowane słownictwo obejmuje zabiegi i mechanizmy związane z funkcjonowaniem służb celnych i działalnością, która obejmuje kontrole, inspekcje, np. to, co jest przeznaczone do oglądania czegoś, por. *осмотровый*, m.in. *осмотровая группа*; *осмотровая команда* 'grupa po pograniczników, производящая осмотр судна, нарушившего государственную границу'.

SŁOWNICTWO ZE ZNACZENIEM "PRZEZNACZONY, ODNOSZĄCY SIĘ DO OKREŚLONYCH ZADAŃ, CELÓW" Z LAT 1990–2000

„Конец XX в. в жизни русского общества характеризуется целым рядом процессов и явлений, которые не могут не влиять на язык” , między innymi „иностраные элементы [...] широким потоком вливаются в тексты современного языка. Это — прежде всего названия новых явлений, предметов, понятий в политике, экономике, науке, быту, торговле,

искусстве" (Земская 2003: 245, 248), toteż — podobnie jak w poprzednim wycinku czasowym (1950–1990)— również w drugim przedziale czasowym, tj. w latach 1990–2000, słownictwo ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' należy do kilkunastu kategorii.

Informatyka, komputery, sprzęt audiowizualny. Elektronika. Najbardziej rozbudowaną gałąź z rozpatrywanym słownictwem tworzy dziedzina informatyczno-komputerowo-audiowizualna. Zasadniczy kompleks obejmuje komputery, sprzęt komputerowy oraz oprogramowanie, np. elektroniczno-obliczeniowe urządzenia do automatycznej obróbki informacji (na bazie mikroprocesora), przeznaczone do osobistego użytku, por. *индивидуальный компьютер*; urządzenia przeznaczone do zapisywania informacji do pamięci komputera, do jej przechowania i odtwarzania, por. *запоминающее устройство*; obszar pamięci komputera przeznaczony do czasowego przechowania danych przy ich przekazywaniu między urządzeniami z różnymi prędkościami, por. *буфер*; szybkościową pamięć komputera przeznaczoną do przechowania rezultatów pośrednich oraz do często wykorzystywanych danych i poleceń, por. *кэш / кеш*; to, co jest przeznaczone do odtwarzania, przegrywania płyt kompaktowych, por. *компакт-дисковый*; środki techniczne przeznaczone do zapisu i odtwarzania danych graficznych, wizualnych, animacyjnych i dźwiękowych, por. *мультимедиа-аппаратура*; różne urządzenia techniczne przeznaczone do planowania swojego czasu, organizacji kontaktów osobistych itp. w wersji elektronicznej, por. *органайзер*; złącza elektroniczne w komputerze przeznaczone do podłączenia urządzeń peryferyjnych, por. *порт*; szczeliny na płycie macierzystej komputera do przyłączania dodatkowych modułów (karty wideo, karty dźwiękowej itd.), por. *слот*. Inną domenę słownictwa wypełniają nośniki, np. kasety z taśmą magnetyczną przeznaczoną do zapisu i odtwarzania informacji audiowizualnej, por. *видеокассета*; nośniki informacji przeznaczone do sczytywania jej za pośrednictwem promienia laserowego, por. *оптический диск*. W omawianym kompleksie znajdują się gry rozrywkowe i edukacyjne, np. programy komputerowe przeznaczone do rozrywki, odpoczynku, zazwyczaj rozwijające logiczne myślenie, reakcję itp., por. *игра*. Inną sferą są programy użytkowe, np. programy przeznaczone do zapisów księgowych, fiskalnych, por. *компьютерная бухгалтерия*. W dziedzinie informatycznej wymieniane są sieci komputerowe, Internet, np. urządzenia przeznaczone do organizacji komputerowych sieci i budowy węzłów w celu dostępu do szybkich kanałów przekazywania informacji, por. *кросс-коммутатор*. Ostatnia grupa wyrazowa to urządzenia, np. przeznaczone do nauki języka obcego lub kultury rodzimej mowy przy pomocy aparatury komputerowej, por. *компьютерно-лингфонный*; odnoszące się do skanera, związany z jego wykorzystaniem, przeznaczone do automatycznego rozpoznawania i obróbki dokumentów za pośrednictwem skanera, por. *сканерный*.

Z wyrobów elektronicznych wymienić można karty magnetyczne, np. specjalnie obrobione płytki z naniesioną taśmą magnetyczną, które są przeznaczone do korzystania w automatach (np. w bankomatach), por. *магнитная карта*.

Finansowość, bankowość. Znaczny zbiór słownictwa wyznacza sfera finansów i bankowości. Wyróżnia się w niej obiekty, działy, np. pomieszczenia przeznaczone do dokonywania operacji finansowych, handlowych, por. *операционный зал*; biura prowadzące rachunki osób prawnych i fizycznych oraz przechowujące powierzone im pieniądze lub papiery wartościowe, por. *расчётно-депозитарный центр*. Reprezentowane są operacje i działania finansowo-bankowe, np. będące walutowym ekwiwalentem w transakcjach rozliczeniowo-rozrachunkowych między organizacjami finansowymi, przeznaczone do tego, por. *клиринговый*; związane z dokonaniem wzajemnych obrachunków na mocy transakcji clearingowych, przeznaczone do tego, por. *расчётно-клиринговый*. Wyraźnie zaznaczają się usługi, np. związane z udzieleniem kredytu ulgowego, przeznaczone do tego, por. *льготно-кредитный*; odnoszące się do wydania kredytów i przeprowadzenia emisji, związane z taką działalnością, por. *кредитно-эмиссионный*; zajmujące się obsługą rozliczeniową i depozytową, związany z oferowaniem takich usług, por. *расчётно-депозитарный*; odnoszące się do detalu, związane z przedkładaniem prywatnym klientom szerokiej oferty usług bankowych, por. *ритейловый / ретейловый*. Słownictwo odnoszące się do finansów i bankowości obejmuje też urządzenia i środki, np. przeznaczone do obliczenia banknotów, realizujące takie operacje, por. *купюросчётный*; maszyny do automatycznego obliczenia banknotów, por. *купюросчётная машина / машинка*; płytki z bardzo trwałego tworzywa sztucznego z zaszyfrowanymi na wmontowanym w nią nośniku wiadomościami o jej posiadaczu i jego koncie bankowym, przeznaczone do różnych opłat, por. *пластиковая карта / карточка*.

Branża biznesowa. Branża rozrywkowa. Na branżę biznesową wskazują instytucje przeznaczone do spotkań związanych z biznesem i relaksem kulturalnym, por. *культурно-деловой центр*. Również branża rozrywkowa wiąże się z instytucjami, np. przeznaczonymi, dostosowanymi do rozrywki działającej na komercyjnej podstawie, por. *коммерческо-развлекательный*.

Antyterroryzm. W badanej leksyce z lat 1990–2000 uwidocznił się antyterroryzm, który sprowadza się do określonych przedsięwzięć, kroków, np. tego, co jest przeznaczone do walki z terroryzmem; działań, środków antyterrorystycznych, por. *антитеррористический*, m. in. *антитеррористический указ*.

Broń, materiały wybuchowe. Słownictwo ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' funkcjonuje w polach tematycznych: broń, np. umocowywany pod lufą broni strzeleckiej przenośny miotacz granatów lub min przeznaczony dla rażenia środków oprancerzonych i żywej siły przeciwnika, por. *подствольный гранатомёт*;

подствольный миномёт; materiały wybuchowe, np. urządzenie własnej roboty przeznaczone do przeprowadzenia eksplozji, por. *СВУ* [самодельное взрывное устройство].

Narkotyki, substytuty, substancje psychoaktywne. W niniejszym punkcie wskazać należy handel narkotykami, przemysł i rozprowadzanie narkotyków, np. narkotyki (partia) przeznaczone do nielegalnego przewozu, por. *наркогруз*; coś przeznaczone do działalności dilerów (o miejscu przechowania, sprzedaży narkotyków), por. *наркодилерский*. Słownictwo w tym obszarze obejmuje substancje zastępcze, np. związane z użyciem klofeliny jako narkotyku, por. *клофелиновый*, m.in. *клофелиновый кайф*; *клофелиновая смерть*.

Moda. W związku z analizowaną leksyką wspomnieć trzeba branżę odzieżową, np. to, co jest związane z wykonaniem, projektowaniem, produkcją luksusowej odzieży i akcesoriów do niej; wszystko odnoszące się do takiej odzieży, por. *кутюрный*.

Uroda, pielęgnacja ciała. W zakresie urody i pielęgnacji ciała wysuwają się na plan pierwszy zabiegi, np. odnoszące się do pilingu, będące pilingiem, przeznaczone do tego, por. *пилинговый*, m.in. *пилинговый крем*; *крем для пилинга*; *пилинговая маска*; *косметическая маска для пилинга*, a także przeznaczone do usuwania cellulitu, przeznaczone do tego, por. *целлюлитный*.

Handel. Niemałoważną sferą w kontekście podjętych rozważań jest handel, a w tym obrębie sprzedaż, np. to, co jest przeznaczone dla określonego, dość wąskiego kręgu konsumentów, por. *нишевый*; to, co odnosi się do detalu; jest przeznaczone dla sprzedaży ostatecznemu konsumentowi, por. *ритейловый* / *ретейловый*. W sferze handlu zaznacza się import i eksport, np. to, co jest przeznaczone do przeprowadzania pseudoimportu lub pseudoeksportu, por. *лжеимпортный*; *лжеэкспортный*. Rozważana leksyka obejmuje też centra, obiekty handlowe połączone z biurowymi, por. *торгово-офисный центр*; *комплекс*; *торгово-офисное здание*, a także centra, obiekty handlowe połączone z rozrywkowymi, np. przeznaczone do handlu masowego, rozrywek i odpoczynku, por. *торгово-развлекательный*, m.in. *торгово-развлекательный центр*, *комплекс*; *торгово-развлекательная зона*.

Branża samochodowa. Odnotowania wymaga branża motoryzacyjna w zakresie: luksusowych samochodów, np. tego, co odnosi się do samochodu marki „Mercedes”, co jest przeznaczone do obsługi tych samochodów, por. *мерседесовский*; systemów nawigacyjnych, np. wyposażenia nawigacyjnego, przeznaczonego do wykorzystania przy jeździe samochodem, por. *система автомобильной навигации GPS*; *автомобильная навигация*.

Prezentacje, pokazy, marketing, reklama. Wskazane formy działalności obejmują przed wszystkim organizację pokazów i środki do prezentacji, np. to, co jest przeznaczone do przeprowadzenia prezentacji (o miejscu, wyposażeniu); to, co jest przeznaczone do publicznego pokazu, reklamy itp. podczas prezentacji (o wzorach produkcji lub ich modelach), por. *презентационный*; to, co jest związane z rozwijaniem czegoś, co jest

przeznaczone do tego, co jest reklamowe, odnoszące się do początkowego okresu tworzenia biznesu, rozwoju firmy, projektu, por. *раскруточный*; coś, co jest przeznaczone do reklamy i sprzedaży w charakterze bonusów, por. *рекламно-сувенирный*. W rozpatrywanym polu mieszczą się też produkty reklamowe, np. to, co odnosi się do klipów reklamowych, co jest związane z ich tworzeniem, por. *клипово-рекламный*.

Leczenie, terapie. Zauważalna jest sfera leczniczo-terapeutyczna, która obejmuje kilka obszarów. Są to zabiegi i badania, np. to, co odnosi się do laseroterapii, co jest przeznaczone do tego, por. *лазеротерапевтический*; to, co jest związane z chirurgią organów wzroku, jest przeznaczone do tego, por. *офтальмохирургический*; to, co jest związane z badaniem czegoś promieniami rentgenowskimi i komputerową obróbką danych, co jest przeznaczone do tego, por. *рентгенокомпьютерный/ рентгено-компьютерный*, m. in. *рентгенокомпьютерная/ рентгено-компьютерная томография*; rodzaj masażu, przeznaczony do leczenia zaburzeń seksualnych, por. *эротический массаж*. Odrębnie wymienić trzeba terapie, np. zestaw z dziecięcymi gramami, zabawkami, stymulującymi rozwój określonych funkcji psychicznych, przeznaczony do zajęć dziećmi chorymi, por. *лекотека*; to, co jest przeznaczone do terapii mikroprądowej, związane z przeprowadzeniem takiej terapii, por. *микротоковый*, m.in. *микротоковая терапия*, a także oferty leczniczo-wypoczynkowe, np. to, co jest przeznaczone do leczenia i pobytu hotelowego, por. *лечебно-гостиничный*.

Zabezpieczenie socjalne. Uwzględniane słownictwo mieści się w sferze zagwarantowań socjalnych obejmując dwa obszary: pomoc socjalną, np. to, co odnosi się do socjalnej ochrony potrzebujących, jest przeznaczone dla nich, por. *социально-защитный; соцзащитный* oraz instytucje, np. to, co jest przeznaczone do wsparcia socjalnego ludzi, do przywrócenia społecznej pozycji, formowania nawyków socjalizacyjnych, por. *социально-реабилитационный*, m.in. *социально-реабилитационный центр*.

Służby komunalne. W obręb zadań służb miejskich wchodzi odśnieżanie miasta, toteż w uwzględnianej leksyce wskazuje się na to, co jest przeznaczone do roztapiania usuwanego w mieście śniegu, por. *снеготаятельный*, m. in. *снеготаятельная машина* oraz na to, co jest przeznaczone do przyjmowania usuwanego w mieście śniegu, por. *снегоприёмный*, m.in. *снегоприёмный пункт*.

Pozyskiwanie złomu, przetwarzanie złomu. W tym obszarze mieści się kradzież metali i ich przetwarzanie, a konkretnie to, co odnosi się do złomu metali, jego kradzieży i przeróbki, por. *ломовый*.

ПОДСУМОВАНИЕ

Dokonany ogląd słownictwa języka rosyjskiego drugiej połowy dwudziestego wieku ze znaczeniem 'przeznaczony, odnoszący się do określonych zadań, celów' pozawala wyróżnić w wyekscerpowanym zasobie dwa charakterystyczne

wycinki czasowe: okres czterech pierwszych dziesięcioleci oraz ostatnie dziesięciolecie z wyraźnie zarysowanymi odmiennymi sferami, w których ta leksyka występuje, por. np. *badanie kosmosu, loty kosmiczne; badanie Ziemi; telegrafia, telekomunikacja; radiotechnika wobec narkotyki, substytuty, substancje psychoaktywne; prezentacje, pokazy, marketing, reklama; uroda, pielęgnacja ciała*, a także ze zbieżnościami dziedzinowymi, por. np. *medycyna, leczenie, pomoc medyczna; wojskowość, broń z pierwszego przedziału czasowego wobec broń, materiały wybuchowe; leczenie, terapie* —z drugiego wycinka czasowego. Zauważalne jest zjawisko wydzielenia się samobytnej domeny z szerszego pola, dotyczy to —w ramach wprowadzonej granicy dziesięcioleci uwzględnianego półwiecza— przetwarzania złomu mieszczącego się w obrębie technologii i prac związanych z metalem, por. *ломонеперабатывающий* oraz wyspecjalizowania dotyczącego kradzieży złomu metali i przetwarzania go, por. *ломовый*.

Analiza ujawnia wielość zakresów tematycznych rozpatrywanej leksyki —w obu przedziałach czasowych jest ich po kilkanaście, a także bogactwo jednostek leksykalnych w ich obrębie. Niektóre z tych zbiorów odznaczają się pod względem rozbudowania wewnętrznego oraz ilości słownictwa i stanowią niejako wyróżnik danego czasu, por. np. *transport; przemysł, produkcja, technologie, prace specjalistyczne* z okresu czterech pierwszych dziesięcioleci drugiej połowy dwudziestego stulecia oraz *informatyka, komputery, sprzęt audiowizualny, elektronika; finansowość, bankowość* —z lat dziewięćdziesiątych minionego wieku. Badania te wpisują się też w szerszy kontekst ujęcia słownictwa języka rosyjskiego (także w konfrontacji z leksyką języka polskiego) drugiej połowy XX wieku oraz przełomu XX i XXI stulecia (Wysoczański 2014: 304-323; Wysoczański 2015: 347-359; Wysoczański 2016: 331-344; Wysoczański 2017: 179-194).

BIBLIOGRAFIA

- BLICHARSKI, M. (1977), *Złożenia imienne w języku rosyjskim i polskim*. Studium konfrontatywne, Warszawa – Wrocław.
- KALISZAN, J. (1980), *Интернациональные препозитивные морфемы греко-латинского происхождения в современном русском и польском словообразовании*, Poznań.
- PSTYGA, A. (1994), *Nowe słownictwo rosyjskie. Struktura formalna i semantyczna rzeczownika*, Gdańsk.
- SWJP (1996), *Słownik współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja, Warszawa.
- WYSOCZAŃSKI, W. (2014), Znaczenie 'przeciw komu, czemu' w słownictwie i frazeologii języka polskiego i rosyjskiego przełomu wieków XX i XXI. Formacje z *anty/анти* i *przeciw/против*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Języków Obcych w Świeciu*, 3, 304–323.
- WYSOCZAŃSKI, (2015), Znaczenie 'pozytywny, przychylny, stosunek do czegoś' w słownictwie języka polskiego i rosyjskiego ostatnich pięćdziesięciu lat. Formacje z *pro* i z *про*, *Rosja w dialogu kultur*, t. 1, pod red. K. Dembskiej i M. Głuszkowskiego, Toruń, 347–359.

- WYSOCZAŃSKI, W (2016), Nazwy specjalistów w leksyce języka rosyjskiego drugiej połowy XX wieku, *Tradycja i nowoczesność. Język i literatura Słowian Wschodnich*, pod red. H. Chodurskiej i A. Kotkiewicz, Kraków, 331–344.
- WYSOCZAŃSKI, W (2017), Wyrazy złożone w leksyce rosyjskiej 2. połowy XX wieku ze znaczeniem 'małej i bardzo małej oraz dużej i bardzo dużej wielkości i skali czegoś', *Współczesne badania nad językiem rosyjskim i jego odmianami*, pod red. K. Dembskiej i D. Paśko-Koneczeniak, Toruń, s. 179–194.
- БАСРЯ (2010), *Большой академический словарь русского языка*, гл. ред. А.С. Герд, т. 14, Москва–Санкт-Петербург.
- БАСРЯ (2011), *Большой академический словарь русского языка*, гл. ред. А.С. Герд, т. 19, Москва–Санкт-Петербург.
- ЗЕМСКАЯ, Е. А. (2003), Русский язык конца XX века: норма не запрет, а выбор, *Procesy innowacyjne w językach słowiańskich*, red. naukowa Z. Rudnik-Karwatowa, Warszawa, 245–257.
- КРЫСИН, Л. П. (2000), Русский литературный язык на рубеже веков, *Русская речь*, 1, 28–40.
- НСИЗ (2014), *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 90х годов XX века в трех томах*, под ред. Т. Н. Буцевой, Е. А. Левашова, Санкт-Петербург.
- СНСРЯ (1995), *Словарь новых слов русского языка (середина 50-х – середина 80-х годов)*, под ред. Н.З. Котеловой, Санкт-Петербург.
- ТСРЯИ (1998), *Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения*, гл. ред. Г.Н. Складаревская, Санкт-Петербург.